V l a d S O F R O N I E

Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Istorie
University from Bucharest, Faculty for History

Basileii şi dogii veneţieni (1081-1204)

The Byzantine Emperors and the Doges of Venice (1081-1204).

This essay wants to present how tensioned the relations between the Byzantine empire and Venice were through the passing of time, mostly in the 11-th and in the 12-th centuries. We can say that the connections between those two parties were always determined by the political situation or by the economic or commercial interests existing at that moment of being.

With the passing of time the citadel from the Lagoon will gain its emancipation, and from a vassal of the Byzantine empire will become a political equal partner of Constantinople. The Venetians followed their economic, commercial and political purposes. The Byzantines need to have a strong fleet as their allies, and this made the Eastern empire to offer Venice enormous comercial advantages.

The Venetians were treacherous and were able to do everything to assure their economic privileges. The internal crisis which overwhelmed Byzantium at the end of the 12-th century was very skilfully speculated by Venice. The treaties signed by Venice with the Byzantine empire(1082, 1147, 1184, 1187, 1197) showed the enormous influence the tradesmen from the Adriatic Sea had on the internal markets of the Byzantine empire. Practically the Byzantine economy was subjected to the Venetian monopoly. The Venetian tradesmen and merchants dominated the Byzantine markets and, to assure this domination, they had to speculate the events at the beginning of the XIIIth century. The Republic from the Lagoon was the main factor in leading the fourth crusade to Constantinople and to its conquering.

Keywords: Byzantium, Venice, merchants, tradesmen, civil war, Constantinople, treaties, Enrico Dandolo, Manuel Comnenos, Isaac II

Institution's address: Bd. Regina Elisabeta, 4-12, sector 5, cod 030018, Bucureşti,
tel: + 40-21-314.53.89, fax: +40-21-310.06.80

Personal e-mail: *vladsofronie@hotmail.com*

Vechea aşezare de pescari din lagunele golfului Adriaticei, pusă sub autoritatea unui duce bizantin, se constituie în primele secole medievale într-o comunitate, ce îşi duce existenţa în zona de contact dintre cele două imperii creştine. După conflictul dintre imperiile rivale, provocat de încoronarea lui Carol cel Mare, Veneţia rămâne în sfera de influenţă a Constantinopolului, cu un statut de semivasalitate[1].

În următoarele două veacuri, cetatea îşi construieşte o identitate ce-i conferă o conştiinţă de sine consolidată de evenimentele din preajma anului 1000. În toiul conflictului său cu ţarul Samuel, Vasile II face apel la flota venetiană, pentru a combate pirateria slavă de pe coasta dalmată şi pentru a-şi transporta trupele în Italia meridională. Drept recompensă, printr-un hrisov imperial, veneţienii primesc reducerea taxelor comerciale pe pieţele bizantine şi sunt puşi la adăpost în faţa abuzurilor dregătorilor imperiali. Dogele Pietro Orseolo întreprinde la cererea basileului o expediţie în fruntea flotei sale pe Coasta Dalmţiei pentru apărarea oraşelor themei bizantine. Incursiunea va constitui punctul de plecare al pretenţiilor veneţienilor pentru zona respectivă[2]. Ulterior, dogele Domenico Flabianico este menţionat cu titlul de *protospatharios*. Succesorul său Domenico Contarini a fost numit patrician imperial şi *anthypatos* precum şi *magistros*. Acesta a fost primul doge onorat cu un astfel de titlu, care sublinia importanţa pe care o acordau bizantinii relaţiilor lor cu Veneţia[3].

Relaţiile Imperiului bizantin cu Republica Veneţia nu au fost însă dintre cele mai bune. Ele au fost mai mereu determinate de situaţia politică sau de interesele existente la momentul respectiv. După cum se va vedea, Veneţia îşi urmăreşte scopurile şi intenţiile dincolo de orice limită. Legăturile străvechi şi privilegiate, pe care comuna italiană le avea cu Bizanţul,

intră într-o nouă etapă. Cetatea din lagună se emancipează treptat de sub semivasalitatea imperială şi devine partener politic bizantin[4]. Cu siguranţă că veneţienii nu erau atraşi de admiraţia pentru Constantinopol, pentru structurile sale sociale sau pentru forma de guvernământ de pe Bosfor. În schimb porturile bizantine şi Constantinopolul erau adevăratele comori pentru negustorii veneţieni.

Urcarea pe tron a lui Alexios Comnenul aduce relaţiile dintre cele două părţi într-o nouă etapă. Situaţia dramatică în care se afla Imperiul bizantin în momentul urcării lui pe tron este descrisă de fiica sa în termeni sugestivi. "Imperiul îşi trăgea ultima răsuflare iar duşmanii erau la pândă în toate părţile"[5]. Disperarea care cuprinsese Bizanţul după atacurile normande şi cucerirea Orientului bizantin de către turci l-au făcut pe Alexios Comnenul să ceară ajutorul maritim al veneţienilor. Speriaţi, la rându-le, că normanzii s-ar putea instala pe ambele maluri ale Strâmtorii Otranto, ceea ce le-ar fi împiedicat ieşirea la Mediterană, veneţienii au răspuns afirmativ şi au trimis flota în ajutorul basileului.Însă atât la Corfu cât şi la Dyrrachion veneţienii au suferit înfrângeri dureroase. Anna Comnena vorbeşte despre 13.000 de morţi în rândul veneţienilor şi 2.500 luaţi prizonieri de normanzi şi trataţi mizerabil[6]. Wilhelm din Apulia spune că victoria normanzilor ar fi avut loc în urma unei trădări a unui veneţian care ar fi deschis porţile Dyrrachion-ului în speranţa că Guiscard îi va oferi mâna unei nepoate de-a sale[7]. Dar armata normandă a fost decimată de ciumă, astfel că victoriile lui Guiscard au rămas fără rezultat[8].

Recunoscător pentru ajutorul oferit de veneţieni trupelor imperiale la Dyrrachion, Alexios promulgă în anul 1082 un hrisov prin care republica maritimă dobândeşte cele mai mari privilegii din istorie. Dogele este onorat cu titlul de *protosebastos*, iar această demnitate se va transmite neîntrerupt şi celorlalţi dogi care îi vor urma în funcţie. Patriarhului veneţian i s-a acordat o rentă de 20 de livre, care se transmite moştenire tuturor patriarhiilor pe veci, indiferent de persoana acestora. În plus primea şi titlul de *hypertimos*. Veneţienii mai primeau o rentă de 20 de livre pentru a fi împărţită propriilor biserici. De asemenea, biserica Sfântului Marcu trebuia să primească de la ergasteriile de pe teritoriul Imperiului bizantin anual câte trei nomisme[9]. Mai important însă pentru veneţieni era faptul că de acum erau scutiţi în totalitate de taxe vamale, atât la intrarea cât şi la ieşirea din principalele oraşe ale imperiului. Negustorii din lagună aveau dreptul de a face comerţ pe întreg teritoriul imperiului, fiind scutiţi de toate taxele posibile. În toate locurile de comerţ, Alexios le-a garantat scutire deplină, chiar şi în afara rechiziţiilor obligatorii. Le era îngăduit să cumpere orice marfă şi să vândă orice lucru deasupra oricărei dări şi să primească un cartier propriu cu debarcader la Constantinopol.Veneţienii primeau şi biserica Sfântului Andrei de la Dyrrachion, cu toate proprietăţiile aferente acesteia. Li s-a acordat şi permisiunea de a-şi stabili un cartier comercial propriu de-a lungul coastelor Cornului de Aur. Dar în hrisov veneţienii erau trecuţi ca fiind adevăraţi şi credincioşi supuşi ai împăratului[10]. Aşadar, pe vremea lui Alexios, veneţienii erau în continuare văzuţi ca *douloi* în familia fictivă de principi creştini, care îl avea în frunte pe împăratul bizantin, iar dogele era integrat în ierarhia de demnităţi imperiale. Tratatul însă deschide o nouă pagină în viaţa economică a imperiului şi stă la originea ascensiunii economice şi politice a cetăţii din lagune[11]. Veneţienii ajunseseră să se bucure de condiţii şi înlesniri fiscale, care făceau din ei cetăţenii "naţiunii celei mai favorizate." Astfel, ei şi-au stabilit propriile colonii şi pieţe de desfacere în toate punctele comerciale din Imperiu.

Declanşarea primei cruciade nu a avut ecou în tabăra veneţiană. Un nou doge, Vitale Michiel, fusese ales în 1096. Pisa şi Genova, în schimb, au fost mai rapide şi s-au alăturat demersului papalităţii. Avantajele pe care le-au obţinut rivalele lor i-au făcut pe veneţieni să acţioneze îndată după terminarea cruciadei I. Dogele a echipat o flotă din peste 200 de vase pe care a trimis-o spre Levant. Godefroy de Bouillon s-a grăbit în a-i întâmpina la Jaffa pe veneţieni. Apărătorul Sfântului Mormânt avea mare nevoie de ajutor maritim, astfel că prezenţa veneţienilor nu putea decât să îl bucure. În schimbul suportului flotei veneţiene pentru două luni, lagunarii cereau dreptul de a beneficia de liber comerţ în toate teritoriile lui Godefroy, de a avea o biserică şi piaţă de desfacere în fiecare oraş eliberat şi câte o treime din fiecare cetate la eliberarea căreia participau şi veneţienii. Moartea lui Godefroy, alegerea lui Balduin de Edessa şi vânturile potrivnice de care au avut parte corăbiile veneţiene au făcut ca până la 15 august, când expira contractul cu Godefroy, italienii să ajute numai la cucerirea Haifei. După ce au preluat treimea din oraş şi şi-au stabilit câtiva comercianţi acolo, veneţienii au pornit spre casă[12]. Pentru veneţieni era mult mai important să aibeă grijă de comerţul lor cu Imperiul bizantin şi cu Fatimizii egipteni, decât să fie interesaţi de pieţe de desfacere mult mai mici în Siria şi Palestina. Principalul lor obiectiv era de a nu intra în conflict cu bizantinii şi egiptenii de pe urma cărora aveau cele mai mari beneficii în domeniul comerţului. Şi prilejul nu a întârziat să apară. Atacurile lui Bohemund l-au făcut pe Alexios să ceară ajutor veneţienilor. Interesul veneţian în Levant nu se putea compara cu cel acordat de Cetatea din Lagună raporturilor ei cu Bizanţul. Astfel, dogele Ordefalo Falier a trimis imediat o flotă în ajutorul împăratului bizantin, care a ajutat la capitularea normandului.

Nemulţumirea legată de facilităţile de care beneficiau veneţienii, de averile pe care le adunau aceştia, la care s-a adăugat încercarea de debarasare de

negustorii din lagună a lui Ioan Comnenul, toate acestea au dus la ciocniri violente între cele două puteri, cea bizantină şi cea venețiană. Îngrijorat de ascensiunea venețienilor în viața economică a imperiului său, Ioan II Comnenul refuză să le reînnoiască privilegiile acordate de tatăl său. Kinnamos spune însă că nu din cauza pericolului economic pe care îl reprezentau venețienii, a refuzat Ioan II să le reînnoiască privilegiile, ci a fost o dorință de a restabili ordinea şi disciplina şi de a-i arăta Veneției cine este partenerul principal în acele tratate[13].

Dar incursiunile venețiene de pradă de-a lungul coastelor grecești l-au obligat pe Ioan II să ajungă la o înțelegere cu aceştia, fapt ce a însemnat un eşec usturător pentru basileu. Acordul nu făcea altceva decât să reînnoiască privilegiile comerciale pe care republica maritimă le avea în imperiu.Practic, vechiul tratat al lui Alexios Comnenul era din nou de actualitate. Venețienii îşi îndepliniseră obiectivele. În plus, în Palestina îşi asiguraseră interesele şi privilegiile în porturile principale din Tyr şi Accra, iar după atacurile asupra coastelor bizantine Ioan II a fost nevoit a le reînnoi privilegiile de pe vremea tatălui său. Mai mult, ei erau scutiți acum şi de kommerkion-ul de 10%[14].

Alături de agresiunea militară la care fuseseră supuşi de normanzi, acum bizantinii trebuiau să înfrunte şi agresiunea economică, la care erau supuşi de occidentali. Rând pe rând, Veneția, Pisa şi Genova au primit privilegii comerciale exorbitante, în vederea contracarării puterii uneia cu cealaltă. Comnenii au supus viața economică a Bizanțului bunului plac al negustorilor italieni, care aveau să devină stăpânii pieților comerciale.

Avantajele de care beneficiau venețienii i-au făcut pe aceştia aroganți şi disprețuitori la adresa bizantinilor. Choniates şi Kinnamos îi detestau pe cetățenii din Lagună. Kinnamos îi caracterizează pe venețieni printr-o moralitate îndoielnică, agresivi, trufaşi, indolenți, obraznici, asemeni oamenilor mării, îşi făceau frecvent de cap şi în afara cartierului lor de la Constantinopol. Trufia este principala trăsătură a venețienilor în viziunea cronicarilor bizantini[15]. Această atitudine a venețienilor era în totală contradicție cu viziunea bizantinilor asupra ordinii. Pentru bizantini, descendenți ai vechiului Imperiu roman, era un şoc puternic, nevoiți să suporte sfidările unor „supuşi", cum erau priviți oamenii din Lagună. În ciuda deținerii a numeroase proprietăți în imperiu, venețienii erau totuşi supuşi dreptului bizantin. Nici chiar la Constantinopol nu le-a fost permis de a avea un guvernator sau vreun magistrat al lor. Ei răspundeau în fața autorităților bizantine pentru lucrurile întâmplate în cartierul lor şi aveau aceleaşi drepturi cu grecii, cu obligația însă de a fi slujitori loiali împăratului pe timp de război. Aceste obligații nu păreau a-i deranja prea tare pe venețieni, deoarece era un preț mic plătit pentru privilegiile pe care le aveau şi imensele câştiguri obținute din comerțul liber de pe teritoriul întregului imperiu[16].

Invidioşi pe noile facilități dobândite de rivalii lor italieni, venețienii au atacat cartierul genovez, l-au incendiat şi l-au lăsat în ruine. La cererea lui Manuel de a plăti pagubele produse şi de a înapoia genovezilor bunurile confiscate, venețienii au amenințat cu un nou raid asemeni celui din perioada lui Ioan II Kinnamos atrage din nou atenția asupra caracteristicilor oamenilor din cetatea peninsulară. Un neam cu moravuri decăzute, vulgar, perfid, plin de mitocănie, îi etichetează el. Pe lângă privilegiile avute, venețienii îi tratau cu aroganță pe cetățenii bizantini, purtându-se cu ei precum cu niște sclavi[17]. După acțiunea lor în forță sub Ioan II şi-au recăpătat privilegiile, dar au continuat a se purta zeflemitor, chiar față de nobilii bizantini. Manuel le-a acordat celor ce locuiau în Bizanț titlul de *burgenses,* cu statut de semi-cetățeni, față de ceilalți care veneau doar pentru negoț în imperiu[18]. Kinnamos este indignat de obrăznicia venețienilor, care în momentul arestării l-au amenințat pe împărat cu o nouă incursiune, asemănătoare aceleia din vremea lui Ioan II[19].

Arestarea venețienilor din anul 1171 se bucură de o amplă relatare în opera lui Kinnamos. Istoricul bizantin laudă sincronizarea autorităților bizantine care, în decurs de o singură zi (12 martie 1171), au reuşit arestarea celor 20.000 de venețieni din Imperiu[20]. Cifra include, desigur, şi negustorii din *Terra Ferma,* care făceau afaceri sub protecția cetății lui San Marco. Din istorisirile lui Kinnamos observăm oroarea şi indignarea pe care o provocau venețienii bizantinilor. Din această cauză, Kinnamos a insistat, probabil, pe acele caracteristici atribuite oamenilor din lagună, perfizi, trufaşi, cu morvuri decăzute, scârbit probabil de comportamentul lor din capitala Bizanțului[21]. Aceeaşi relatare o găsim şi la Choniates. Închisorile nu îi puteau cuprinde pe toți. Aproape 10.000 de venețieni se aflau numai în capitala Constantinopol. Mulți au trebuit să fie deținuți în mănăstiri. Ambarcațiuni venețiene au fost capturate de flota imperială pe mare. Şi în celelalte orașe ale imperiului negustorii venețieni au fost arestați şi bunurile lor au fost confiscate[22]. Doar la Halmyros, 20 de corăbii venețiene au reuşit să scape şi aceşti fugari au fost aceia care, conform lui Kinnamos, ajunşi la Veneția au prezentat o versiune mincinoasă a evenimentelor[23].

Kinnamos redă un fragment din scrisoarea lui Manuel către dogele venețian: "națiunea voastră s-a purtat pentru prea mult timp de-a dreptul stupid. Odată erați doar vagabonzi scufundați într-o sărăcie abjectă. Apoi v-ați aşezat în Imperiul roman pe care l-ați trădat şi ați încercat să îl oferiți inamicilor. Acum, în neştiința şi nemernicia voastră, ați declarat război Imperiului. Voi, care odată erați oameni care nici măcar nu erați vrednici de a fi numiți astfel. Şi în inconştiența

voastră ați crezut că puteți să vă măsurați puterile cu ale noastre. Nici cele mai mari forțe ale pământului nu ar îndrăzni de a declara război Imperiului roman[24].” Aceste cuvinte ale lui Manuel arată disprețul și ura pe care o nutreau bizantinii în acea perioadă față de venețieni împărtășită și, de suveranul lor. Toată această tensiune între cele două tabere era prezentă de mai mult timp, iar mărturiile lui Kinnamos și Manuel exprimă cel mai bine aversiunea pe care întreaga națiune bizantină o simțea față de venețieni. Mai mult, împăratul atrăgea atenția asupra rolului umil pe care ar trebui să îl aibe venețienii, fiindcă era împotriva ordinii divine gestul lor de a declara război Imperiului roman însuși.

În anii următori, Comuna trece în mod hotărât în tabăra adversarilor statului bizantin, fapt ce constituie un moment decisiv în pregătirea stărilor de spirit ce au condus la cruciada a IV-a. Destrămarea relațiilor de alianță la vremea aceea l-au făcut pe dogele de atunci, Ziani, să încheie o alianță cu regele normand Wilhelm II, rivalul de moarte al împăratului bizantin. Pentru doge însă pierderea relațiilor comerciale cu Bizanțul fusese o lovitură grea pentru întreaga economie venețiană. Pentru a pune presiune pe împăratul bizantin, Ziani i-a îndemnat pe sârbi să se revolte împotriva legiuirii bizantine și a trimis corăbii în sprijinul lui Barbarossa în atacul acestuia asupra Anconei, rămasă fidelă Bizanțului[25]. Totul era menit să-l impresioneze pe împăratul bizantin, dovedind că Veneția lua o putere independentă cu o politică externă proprie.

Manuel se vedea nevoit să ajungă la un compromis cu venețienii. El nu mai putea să țină câteva mii dintre aceștia închiși. Choniates precizează că Manuel s-a gândit să ajungă la o înțelegere cu venețienii în momentul când aceștia din urmă au semnat tratatul cu normanzii în 1175[26]. Mai multe documente comerciale atestă faptul că în anul 1179 s-a ajuns deja la un acord între cele două tabere, dovada fiind eliberarea prizonierilor venețieni[27]. O stare generală de neîncredere și suspiciune reciprocă domină de acum înainte relațiile dintre cele două părți.

Acțiunile lui Manuel făceau din republica maritimă un inamic periculos pentru Bizanț. Cetatea din lagună mediază împăcarea dintre papa Alexandru III și împăratul Barbarossa. Congresul de la Veneția de la 1177 este punctul de plecare în formarea unei coaliții amenințătoare antibizantine în Occident. Apropierea celor trei mari adversari ai Bizanțului, împăratul german, regele Siciliei și Veneția, indică falimentul total înregistrat de Manuel în politica sa occidentală[28]. Tratatul din 1177 regizat de Veneția aduce pentru prima oară pacea în Peninsulă. Adversarii Bizanțului, normanzii, Barbarossa, împăratul german, papalitatea și Veneția se aflau pentru prima oară în aceeași tabără. Această apropiere se dovedește a fi critică pentru Bizanț în viitorul apropiat. Falimentul politicii

Manuel şi Maria de Antiohia

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/43/Manuel1_Marie.jpg

megalomane duse de Manuel începea să-şi arate consecințele și anunța tragedia din 1204.

Politica latinofilă promovată de Manuel i-a dezgustat pe bizantini. Proclamarea ca împărat a fiului lui Manuel, Alexios II, sub regența mamei sale latine, Maria de Antiochia, a provocat o mare nemulțumire în rândul populației. Vărul lui Manuel, Andronic, cunoscut ca un dușman înverșunat al latinilor, valorifică momentul. În 1182 a plecat de pe domeniul său din Paphlagonia și în fruntea armatei sale s-a îndreptat spre Constantinopol. La început, flota imperială l-a împiedicat de a traversa Bosforul. Înainte de a-și face intrarea triumfală în oraș, Andronic și-a trimis trupele pentru a incita populația greacă împotriva latinilor. Resentimentele pe care le nutreau față de latini i-au încurajat atât de tare pe greci încât au trecut la represalii dure împotriva străinilor. Ura populației s-a îndreptat în special împotriva cartierelor negustorilor de pe Cornul de Aur. Cel mai mult au avut de suferit genovezii și pisanii, iar 4.000 de occidentali, care au supraviețuit masacrului, au fost vânduți ca sclavi turcilor. Legatul papei la Constantinopol a fost și el decapitat[29]. Sursele italiene sunt destul de reticiente asupra masacrului din 1182. O cronică pisană menționează evenimentul și vorbește de existența a câtorva zeci de mii de victime[30]. Wilhelm din Tyr dă

informaţia că unele vase ale cetăţii din lagune, aflate în Peloponez, au fost avertizate de a nu se mai îndrepta spre est, datorită faptului că toţi latinii fuseseră alungaţi din Constantinopol[31].

Din cauza faptului că veneţienii fuseseră expulzaţi în anul 1171, ei au scăpat de această răzbunare a lui Andronic. După încoronarea sa, Andronic a negociat în anul 1183 un tratat cu cetatea din lagună, prin care noul împărat îşi dădea acordul ca prizonierii veneţieni rămaşi încă în Bizanţ să fie eliberaţi, iar pierderile pe care le suferise Veneţia în anul 1171 să fie despăgubite. Veneţienii au fost invitaţi să se întoarcă în vechile cartiere de-a lungul Cornului de Aur[32]. În anul 1184, dogele Orio Mastropiero a trimis o delegaţie în frunte cu Enrico Dandolo la Constantinopol. Negustorii primiseră măcar o parte din vechile privilegii. Împăratul Andronic era pregătit să-i despăgubească de pierderile pe care le avuseseră în 1171. El a fost de acord să le plătească o sumă de 1.500 de hyperperi, pe care veneţienii îi ceruseră încă de la Manuel. Împărţirea banilor urma a fi făcută de veneţieni, în funcţie de pierderile pe care le suferiseră. O serie de documente confirmă prezenţa în februarie şi martie 1184 a unor negustori veneţieni la Constantinopol.

Alianţa matrimonială dintre Constanţa de Sicilia şi viitorul împărat romano-german Henric VI, atacul violent al normanzilor asupra Bizanţului din 1185, răsturnarea lui Andronic şi urcarea pe tron a lui Isaac II Angelos au dus la apropierea dintre veneţieni şi bizantini. În anul 1187, noul împărat, Isaac II, a întâmpinat trei ambasadori trimişi de doge, cu care semnează trei hrisoave separate în februarie acelaşi an. Primul dintre cele trei acte confirma şi reînnoia privilegiile comerciale garantate Veneţiei de Alexios I, Ioan II şi Manuel. Isaac II îi numea aliaţi, vechi prieteni şi susţinători[33]. Detaliul ultim din hrisovul lui Isaac II este esenţial şi de importanţă majoră. Dacă în urma hrisovului semnat de Alexios în 1082, veneţienii erau "supuşi", *douloi*, acum ei au statutul de aliaţi şi prieteni. În al doilea hrisov se reafirma extinderea proprietăţilor din cartierul veneţian din Constantinopol, aşa cum fuseseră ele stabilite de Manuel în 1148. Al treilea act avea un conţinut nou. Mai degrabă, este vorba despre un contract între parteneri egali, un pact, un tratat de alianţă între Imperiul bizantin şi Veneţia, ce corespundea noului lor statut conferit prin primul hrisov, care nu fusese niciodată conceput de către predecesori. Veneţienii erau de acord cu următoarele condiţii: nu vor face nici un fel de alianţe cu conducători sau naţiuni creştine ori păgâne inamice ale împăratului Isaac II. Dacă vreo astfel de naţiune sau conducător ar ataca imperiul cu o flotă mai mare de 40 de vase, atunci dogele trebuia să pună la dispoziţia împăratului numărul de vase care i-au fost cerute cu şase luni înainte. Flota imperială trebuia să fie cel puţin egală sau mai numeroasă decât cea veneţiană. Veneţia se angaja, în schimb, să ofere pe timp de război, pe durata a şase luni, între 40 şi 100 de galere sub comandă proprie pentru susţinerea Imperiului bizantin. Împăratul îşi dăduse promisiunea să redea comunei vechile privilegii, precum şi despăgubiri pentru toate pagubele care le fuseseră aduse[34].

Cu acest tratat, din 1187, se certifică sub aspect juridic noua etapă dintre raporturile Bizanţului cu Veneţia. De fapt, începuturile noii situaţii se plasau chiar sub Alexios Comnenul, care prin hrisovul promulgat în 1082 acordase Veneţiei primele privilegii mai însemnate, chiar dacă veneţienii continuau să fie juridic supuşi, *douloi*, imperiali. Tratatul lui Isaac II nu făcea altceva decât să reconfirme vechile privilegii de care veneţienii începuseră să se bucure din urmă cu un veac; numai că acum ei urcaseră pe scara ierarhică a "familiei de principi" o treaptă importantă, semn că Bizanţul ajunsese să se teamă de forţa militară şi de abilitatea diplomatică a Republicii. Toţi viitori dogi trebuiau să depună un jurământ de loialitate către împăratul bizantin în aceeaşi termeni în care făcuse şi dogele Orio Mastropiero. Cele trei hrisoave din februarie 1187 erau menite să repună Veneţia în orbita Bizanţului şi să restaureze relaţia amiabilă şi profitabilă care a existat înaintea rupturii din 1171. Veneţienii erau din nou liberi de a veni şi pleca din imperiu, şi asiguraţi de privilegiile şi proprietăţile pe care le deţineau în Bizanţ.

În următorul an, puţin din ce se semnase din tratat se înfăptuise. În 1189, dogele trimite doi ambasadori, Pietro Cornario şi Domenico Mero, spre a-i reaminti împăratului de promisiunile făcute. În iunie, Isaac II era obligat să semneze o nouă convenţie cu Veneţia. Acest hrisov, al patrulea din timpul domniei lui Isaac II în favoarea Veneţiei, prevedea trecerea cartierelor de negustori germani şi francezi la cele veneţiene, precum şi achitarea sumei de 1.400 de galbeni. Andronic plătise doar 100 din cei 1.500 de hyperperi promişi. Pentru a-i îndupleca şi mai mult pe veneţieni, Isaac II a stabilit o sumă de 1.500 de galbeni, din care le-a achitat pe loc 250, iar restul urmau a fi daţi în cursul a şase ani, până când datoria era complet ştearsă. La detronarea sa din 1195, Isaac II mai avea încă o consistentă sumă de bani de plătit veneţienilor[35].

Detronarea lui Isaac II de către fratele său, Alexios III, a dus la declinul iremediabil al statului bizantin. După moartea neaşteptată a lui Henric VI, Alexios III refuză să plătească ceva din datoria pe care Isaac II o mai avea către veneţieni. Noul împărat merge până acolo, încât îşi pune agenţii de a aduna taxe pe mărfurile veneţiene, deşi prin aceasta încălca grav tratatele semnate de predecesorul său. Mai grav, Alexios III oferă mai multe privilegii Pisei şi Genovei, cetăţile rivale Veneţiei. Oamenii dogelui începuseră să-l suspecteze pe împărat că ar fi în spatele mai multor atacuri ale flotei pisane asupra corăbiilor veneţiene din Marea Marmara. Supus la presiuni din partea flotei veneţiene, noul împărat a fost obligat la reînnoirea

privilegiilor comerciale ale Veneției, printr-un alt hrisobul din anul 1198[36].

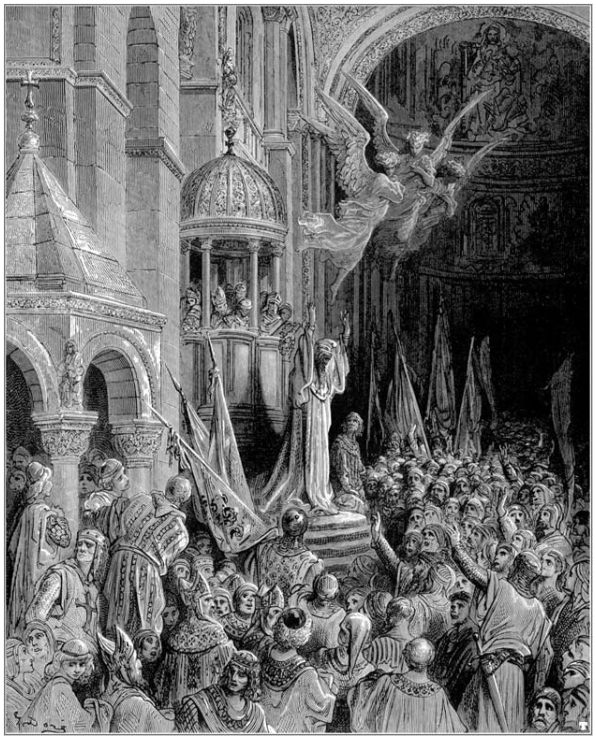
Foarte abil, bătrânul doge Dandolo a fost cel care a cerut ca o parte din flotă să penduleze în jurul portului Abydos și a forțat astfel o nouă întâlnire diplomatică cu bizantinii, în urma căreia s-a semnat un nou tratat în 1198[37]. Prin această nouă înțelegere, privilegiile Veneției erau reînnoite. Tratatul din 1187 era din nou repus în vigoare. Mărfurile lor erau scutite de taxe comerciale, fie că erau produse la Veneția, fie că erau importate sau transportate pe mare sau uscat. Hrisovul menționa și numele cartierelor și districtelor în care veneții se bucurau de aceste privilegii. Lunga listă conținea aproape fiecare oraș, port sau provincie importantă, începând cu Dyrrachion în vest și terminând cu Antiochia în est, care însă nu mai aparținea Imperiului. Veneția beneficia din nou de libertate tranzacțională deplină și dreptul la proprie judecată. Acest tratat clarifica poziția legală și juridică a veneților care trăiau în Constantinopol[38].

În anul 992 veneții erau din punct de vedere juridic subordonați celui care deținea funcția *logothetes tou dromou*, ca supuși imperiali. Peste un secol, nimic din acesta nu mai este de actualitate. În anul 1082, veneții deveniseră direct subordonați împăratului, astfel că, juridic, erau socotiți egali cu cetățenii bizantini. De facto însă este posibil ca aceștia să nu fi primit aceleași drepturi ca cetățenii bizantini. Manuel îi desemnează pe rezidenții veneții din imperiu ca *burgenses*. Alexios III îi numea pe veneții *cives extranei* sau aliați rezidenți cu drepturi egale cetățenești[39]. Isaac II îi premiase cu titlul de "aliați și prieteni". El îi considera devotați Imperiului roman, întrucât erau și ei, prin statut, romani. Dogele purta chiar titlul de *protosebastos,* integrat astfel ierarhiei imperiale, și trebuia să fie cel mai loial împăratului[40].

Sigur este faptul că de cele mai multe ori aceste privilegii acordate prin cadrul hrisoavelor nu erau respectate. Promisiunile scrise, legitimate prin hrisoave, nu își aveau acoperirea în realitate. Aplicarea privilegiilor pentru veneții și celelalte orașe italiene, *de facto,* și nu doar în teorie, a lăsat de multe ori de dorit. De exemplu, în urma hrisovului din 1082 Veneția a fost scutită de impozite, dar nu s-a bucurat complet de această facilitate decât în urma războiului naval din 1122-1126[41]. Chiar și reușita diplomatică a veneților din anul 1198 a rămas fără rezultat. În plus, negustorii veneții erau supuși abuzurilor dregătorilor imperiali în procesele lor cu cetățenii bizantini[42]. Aceasta poate fi și explicația viitoarei devieri a cruciadei a patra spre Constantinopol, în cadrul căreia veneții au fost principalii artizani. Pentru Dandolo singura soluție era de a subjuga complet economia și comerțul Bizanțului pe cale violentă și de a dobândi o justiție proprie în imperiu.

Raporturile dintre bizantini și veneții au fost aproape mereu încordate după 1082. Veneții urmăreau interesul propriu sub masca supunerii, apoi a prieteniei sau a alianței, prin încercarea de a subjuga piața economică și comercială a Bizanțului. Obligațiile pe care le aveau față de împărat nu puteau compensa privilegiile pe care le storceau prin hrisoavele din secolul al-XII-lea. În ciuda unei prietenii de fațadă, veneții erau abili și pregătiți de orice în a-și valorifica interesele comerciale. În pofida acestor privilegii mereu sporite ale veneților, aplicarea lor în practică era vulnerabilă datorită abuzurilor administrative. Dar neîncrederea veneților față de bizantini, după evenimentele din 1171 și 1182, a sporit, motiv pentru care revenirea lor în imperiu trebuie să fi fost redusă. La Veneția începea să prindă contur ideea că numai prin cucerirea Constantinopolului și crearea unui imperiu propriu pe ruinele împărăției Comnenilor, interesele negustorilor ei erau în siguranță. Cucerirea imperiului de către latini devenea o problemă de timp[43].

Oricâte câștiguri au avut veneții în veacul al-XII-lea ei nu au obținut clauze juridice care să le garanteze independența totală față de organele statului bizantin. După 1171 s-a format la Veneția convingerea că fără crearea unui adevărat stat în stat venețian în orașele grecești, fiii cetății nu se puteau bucura de o securitate deplină. De aici și cucerirea inevitabilă de la 1204. Duplicitatea lor duce la o coaliție cu o armată de cruciați. Toată această acțiune a fost coordonată de dogele Enrico Dandolo, care a reușit să o devieze de la planul inițial. Republica maritimă devine astfel principala beneficiară a cuceririi Constantinopolului de la 1204.

Gustave Doré (1832-1883), Doge Enrico Dandolo preaching the Crusade.

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/11/Gustave_dore_crusades_dandolo_preaching_the_crusade.jpg

Note:

1. Stelian Brezeanu, *O istorie a Bizanțului*, București, 2004, p. 210.
2. *Ibidem,* p. 210.
3. V. Lazzarini, *I titoli dei dogi di Venezia*, *Nuovo Archivio Veneto,* n.s., V/2, 1903, p. 281-282.
4. H. Ahrweiler, *Byzance et la mer*, Paris, 1966, p. 176.
5. Anna Comnena, *Alexiada,* București, 1977*,* p. 130
6. *Ibidem*, p. 164.
7. William de Apulia, *La geste de Robert Guiscard*, tr. Marguerite Mathieu, Palermo, 1961, p. 104.
8. Freddy Thiriet, *La Romanie venetienne au Moyen Age*, Paris, 1975, p. 142.
9. G. Tafel, G.M. Thomas, *Urkunden zur älteren Handels und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, Wien, 1856, p. 188.
10. M. Martin, *The chrysobull of Alexius I. Comnenus to the Venetians and the early Venetian Quarter in Constantinople*, p. 20, în: *B.S.,* XXXIX, 1978, p. 19-23; W.Heyd, *Histoire de commerce du Levant au Moyen Age,* Leipzig, 1936, p. 162.
11. Stelian Brezeanu, *O istorie a Bizanțului*, p. 211.
12. Ralph Johannes Lilie, *Handel und Politik zwischen dem byzantinischen Reich und den italienischen Kommunen Venedig, Pisa und Genua in der Epoche der Komnenen und der Angeloi (1081-1204)*, Amsterdam, 1984, p. 340-341; Donald Nicol, *Byzantium and Venice*, Cambridge, 1988, p. 73-74.
13. JeanKinnamos, *Chronique*, tr. J. Rosenblum, Paris, 1972, p. 281.
14. Ralph Johannes Lilie, *op. cit.,* p. 372-374; Ferdinand Chalandon, *Les Comnène*, II., Paris, 1971, p. 413-414.
15. Jean Kinnamos, *op. cit*., p. 94.
16. H. Ahrweiler, *op. cit.,* p. 276; M. Martin, *The Venetians in the Byzantine Empire before 1204,* p. 214 în: *Byzantium and the West c. 850-1200*, Amsterdam, 1988, p. 194-217.
17. Jean Kinnamos, *op. cit*., p. 152.
18. Freddy Thiriet, *La Romanie venetienne*, p. 112.
19. Jean Kinnamos, *op. cit*., p. 150.
20. .*Ibidem,* p. 154-156.
21. *Ibidem*, p. 156.
22. Niketas Choniates *Historia,* ed. J. Dieten, Berlin, 1975, p. 176.
23. Jean Kinnamos, *op. cit.,* p. 157; Niketas Choniates, *op. cit*., p. 178.
24. Jean Kinnamos, *op. cit*., p. 185.
25. Niketas Choniates, *op. cit*., p. 284-285; Jean Kinnamos, *op. cit*., p. 233-236
26. Niketas Choniates, *op. cit*., p. 291.
27. W. Heyd, *op. cit.,* p. 218-219; Tafel, Thomas, *op. cit*., p. 272-273.
28. Stelian Brezeanu, *O istorie a Bizanțului*., p. 212.
29. Guillaume de Tyr, *Chronique. Historia rerum in partibus transmarinis gestarum*, Brepols, 1986. p. 182-184.
30. H. Ahrweiler, *op. cit*., p. 303.
31. Guilelmus Tyrius, *La continuation de Guillaume de Tyr 1184-1197*, ed. Ruth Morgan, Paris, 1982.
p. 134.
32. M. Martin, *op. cit*., p. 215; Freddy Thiriet, *Histoire de la Venise*, Paris, 1965, p. 162.
33. H. Ahrweiler, *op. cit.,* p. 296-298, Donald Nicol, *Byzantium and Venice*, p. 114-117.
34. Freddy Thiriet, *Histoire de la Venise*, p. 171, Michael Angold, *The Byzantine Empire 1025-1204*, London, New York, 1988, p. 197.
35. M. Martin, *op. cit*., p. 217.
36. W. Heyd, *op. cit*., p. 287-89
37. Karl Hartmann Necker, *Dandolo. Venedigs kühnster Doge*, Wien, 1999, p. 57.
38. Ralph Johannes Lilie, *Handel und Politik.,* p. 205, Freddy Thiriet, *Histoire de la Venise*, p. 177.
39. Ralph Johannes Lilie, *Handel und Politik.,* p. 297.
40. Jean Kinnamos, *op. cit*., p. 193, Niketas Choniates, *op. cit.,* p. 299.
41. Tafel, Thomas, *op. cit.,* p. 297.
42. W. Heyd, *op. cit*., p. 372, Donald Nicol, *Byzantium and Venice*, p. 201-203.
43. Stelian Brezeanu, *O istorie a Bizanțului.,* p. 212.

Bibliography:

Sources

Anna, Comnena, *Alexiada,* București, 1977.

Kinnamos, Jean, *Chronique/Chronicle*, tr. J. Rosenblum, Paris, 1972.

Niketas, Choniates*, Historia,* ed. J. Dieten, Berlin, 1975.

William, de Apulia, *La geste de Robert Guiscard/The Gesta of Robert Guiscard*, tr. Marguerite Mathieu, Palermo, 1961.

Special Works

Ahrweiler, Hélène, *Byzance et la mer/Byzantium and the sea*, Paris, 1966.

Brezeanu, Stelian, *O istorie a Bizanțului/A history of Byzantium*, București, 2004.

Chalandon, Ferdinand, *Les Comnène/The Comnenes*, II., Paris, 1971.

Lazzarini, V., *I titoli dei dogi di Venezia/The titles of the Venetian doges*, în: *Nuovo Archivio Veneto*, n.s., V/2, 1903.

Lilie, Ralph Johannes, *Handel und Politik zwischen dem byzantinischen Reich und den italienischen Kommunen Venedig, Pisa und Genua in der Epoche der Komnenen und der Angeloi (1081-1204)/Commerce and politics between the Byzantine Empire and the Italian communes Venice, Pisa and Genoa in the age of Komnenian and Angelo (1081-1204),* , Amsterdam, 1984.

Martin, M., *The Venetians in the Byzantine Empire before 1204,* p.214 în : *Byzantium and the West c. 850-1200*, Amsterdam, 1988.

Nicol, Donald, *Byzantium and Venice*, Cambridge, 1988.

Thiriet, Freddy, *La Romanie venetienne au Moyen Age/The Venetian Romania during the Middle Ages*, Paris, 1975.